

Nr 5.

Ankom till Riksdagens kansli den 17 mars 1913 kl. 7 e. m.

Andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande nr 5, i anledning av herr Starbäcks motion, nr 229, om skrivelse till Kungl. Maj:t angående kungl. Djurgårdens bevarande i största möjliga utsträckning såsom naturlig park.

Uti en inom Riksdagens Andra kammare av herr *Starbäck* väckt, till dess tredje tillfälliga utskott hänvisad motion, nr 229, har motionären hemställt, att Riksdagen ville — för sin del uttalande den önskan, att kungl. Djurgården vid Stockholm i så stor utsträckning som möjligt bibehölles såsom naturlig park — i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att utredning verkställdes, för att snarast möjligt en lämplig gräns kunde fastslås för de områden, som borde såsom park för all framtid bevaras.

Till stöd för berörda hemställan har motionären anført följande:

»Vitt beresta personer hava sagt, att varken Köpenhamns Dyrehaven, Pratern vid Wien, Boulognerskogen vid Paris eller Regentspark vid London, dessa berömda sommartillflykter för de nämnda huvudstädernas befolkning, på något sätt kunna jämföras med Stockholms Djurgård i omväxlande skönhet och behag'», står det i en beskrivning över Djurgården från 1867. Tillgången till ett område av Djurgårdens storlek, till sin största utsträckning begränsat av vida vatten och inramande verkliga skogspartier av ursprunglig fågning och friskhet, har också för Stockholms befolkning icke minst ur hälsosynpunkt, såväl psykisk som fysisk, varit av oskattbar betydelse. Storstadens omedelbara grannskap, som så lyckligt underlättat samfärdseln ut i den hälsobringande naturen, har emellertid samtidigt varit ett ständigt och allt mer växande varsel

Motionen.

om fara för inkräkting. Naturligtvis har detta också uppmärksammats av Stockholmare och oron härför ofta tagit sig uttryck i tidningspressen och annorledes.

1906 fäste en dåvarande representant för Stockholms stad inom Andra kammaren, herr Sven Palme, Riksdagens uppmärksamhet å denna angelägenhet genom en motion, i vilken han hemställde, »att Riksdagen i skrivelse till Konungen ville uttrycka den önskan, att, om ytterligare tomter till bebyggande upplåtas å kungl. Djurgårdens södra del, detta icke må ske i sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav må lida». Det utskott, som hade att behandla motionen, föreslog, att den icke måtte till någon Andra kammarens åtgärd föranleda, vilken hemställan av kammaren bifölls, varigenom frågan förföll.

Anledningen härtill synes icke ha legat i något underkännande av framställningens motiv, utan fastmera däruti, att man i Konungens dispositionsrätt över Djurgården såg en tillräckligt betryggande garanti.

»Någon bättre anordning än den nuvarande», säger utskottet, »synes knappast kunna träffas i syfte att bevara Djurgårdens karaktär av en öppen och obebyggd park. Den är upplåten åt landets regent till begagnande som park, dess nuvarande och ännu mer dess blivande inkomster räcka mer än väl — utan ökade tomtupplåtelser — till dess underhåll och utveckling, och då desamma icke få användas till något annat, bortfaller varje enskilt intresse, som kunde göra sig gällande att genom nya tomtupplåtelser bereda ökade inkomster. *Det skulle nästan snarare kunna tänkas vara möjligt, att ekonomiska intressen genom tomtupplåtelser i stor skala kunde göra sig gällande till parkens skada, ifall dispositionsrätten låge i statsverkets hand, än med nuvarande villkor uti Konungens.*» Den motion, som här avhandlats, rörde uteslutande den så kallade södra Djurgården. De ord, som jag tillåtit mig här understryka ur utskottets betänkande, innehålla med avseende på norra Djurgården en icke ringa portion sanning.

Då jag nu dristar mig att å nyo rikta Riksdagens uppmärksamhet på Djurgården, har detta också huvudsakligen berott på förhållandena, sådana de utvecklats sig å den norra delen. Men innan jag söker att något närmare redogöra för dessa, torde det vara lämpligt att erinra därom, att Riksdagen under åren 1911—1912 medgivit, att av Djurgårdskassans behållning finge för reparationer och andra arbeten å Ulriksdals och Drottningholms slott användas högst betydande summor till ett belopp av omkring 200,000 kronor.

Av den vid denna motion fogade kartan jämte den bilaga, som upptager förteckning å de områden, som för bebyggande och andra ändamål så att säga undantagits Djurgården, framgår, att parkområdet redan nu i högst betydande grad inkräktats. Till dessa områden kunna yttermera läggas den för regementenas skjutövningar avsedda halvö, som begränsas av en linje, dragen mellan Djurgårdsbrunn och Lidingö värds- hus, och det för exercisövningar använda egentliga gärdet. Huru med dessa senast nämnda områden i framtiden kan komma att förfaras, är visserligen ej alldeles klart; men efter all sannolikhet komma de i största utsträckning att efter särskild plan bebyggas och endast smärre delar att apteras till parker, troligtvis med mer eller mindre artificiell prägel, om det också är att hoppas, att vid den blivande stadsplanens fastställande all möjlig hänsyn till de naturliga omgivningarna liksom till terrängen komma att tagas. Vad området mellan Sturevägen, Norra Brunnsviken och Lilla Värtan beträffar, finnas där ännu stora sammanhängande park- områden av, glädjande att säga, ännu ganska jungfrulig art. Men stor- staden tränger även här på och planer ha nyligen varit uppe att å en av de naturskönaste platserna bereda mark för den statsmedicinska anstalten.

Mot strävandet att bibehålla Djurgården såsom naturlig park ställa sig sålunda högst avsevärda ekonomiska statsintressen. Användandet av djurgårdskassans medel till andra ändamål än de ursprungligen avsedda kan fresta till påtryckning om ytterligare tomtupplåtelser. Det saknades ingalunda antydningar om dylikt i den debatt, som förekom inom andra kammaren, då frågan om dispositionsrätten till Djurgården 1908 var före. Behovet för tomter till statens ändamål kan skapa ständigt nya krav för ny mark härför. Det synes mig fördenskull lämpligt att se till, huru- vida det icke å andra sidan finnes andra statsintressen, motsatta de rent ekonomiska, som tala för att en undersökning snarast åvägbringas, för att ett lyckligt avvägande mellan dessa stridande intressen ej må av hän- delsernas gång omöjliggöras.

»Utan tvivel måste det framstå såsom en fosterländsk angelägenhet, att Djurgårdens bebyggande icke må ske på ett sådant sätt eller i en sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav kan komma att lida», säger 1906 års utskott; och måhända får man beteckna såsom ett utslag av samma syn på saken, då statsutskottet 1908 »velat framhålla önskvärdheten därav, att, till dess den nu väckta frågan om dispositionen av Djurgården och djurgårdskassan blivit avgjord, ytter- ligare tomter å Djurgården icke må till enskilda upplåtas.»

Det har icke saknats röster, som velat i Djurgårdens egenskap av folkpark finna ett uteslutande Stockholmsintresse — ett yttrande under debatten 1906 tyder härpå —, och jag har därför här fäst i minnet utskottets framhävande av den ovan angivna uppfattningen, som synes mig vara den riktiga. Det är ju visserligen sant, att tillgodoseendet av en stads befolknings behov i första hand åligger denna stad själv. Men om staten äger de områden, som erfordras för att fylla ett av dessa behov, lär det väl knappast vara riktigt att känna sig befriad från alla hänsyn till stadens befolkning vid exploaterandet av dessa områden. Djurgårdsparkerna äro nödvändiga för tusentals människors trevnad och hälsa, och att dessa tusentals människor i all synnerhet tillhöra den fattigare delen av huvudstadens befolkning, för vilken det är för dyrbart att uppsöka andra hälsokällor, gör det ej mindre angeläget för Riksdagen att tillse, att dessa parker bibehållas. Att kronan i sina mellanhavanden med Stockholms stad i utbyte kan ha rätt att fordra ett mycket stort tillmötesgående, är en sak, som i detta sammanhang kan vara värt att framhållas.

Det är likväl från en helt annan synpunkt, som jag för min del anser Djurgårdsfrågan vara af en mycket stor fosterländsk betydelse. Det är då först att komma i håg, att Stockholm icke blott är Stockholm, utan även Sveriges huvudstad, och det kan för ingen svensk vara ligkiltigt, huru de ägodelar handhavas, som ge den staden dess prägel. Men framför allt synes det vara vår oavvisliga plikt att vårda oss om det, som ger Stockholm dess säregna svenska drag, och dit hörer kanske mer än något annat Djurgårdsnejdernas ursprunglighet. Ekbackarna, lövängarna och de mörka barrträdsbestånden, alla representera de med flora och fauna äkta svensk natur. Det är just den infattningen, som skall finnas kring svenskarnas huvudstad.

Det kan naturligtvis icke falla mig in att klaga över, att denna natursköna omgivning i så stor skala som skett nödgats maka åt sig för ekonomiska behov. Det har varit nödvändigt. Nej, det är frågan om att avgöra, var gränsen mellan de praktiska och de ideella fordringarna bör sättas; och jag tror, att tiden nu är inne att i allt fall noga överväga detta spörsmål. Mycket av forna dagars Djurgård har försvunnit; mycket finnes dock ännu kvar; men naturen kämpar en allt för ojämn kamp mot »kulturen»; i denna sin sista strid skall den förr eller senare utan hjälp duka under; jag tror, att vi äro skyldiga att lämna denna hjälp.

Ett par naturvetenskapsmän ha av intresse för saken visat mig den stora vänligheten att uttala sig om djur- och växtlivet å de hotade markerna.

Intendenten vid riksmuseum, professor Einar Lönnberg, skriver: »Det stycke svenskt land, som kallas för Djurgården, har alltid utmärkt sig för en särdeles tilltalande natur. Den rikliga tillgången på vatten i förening med en frodig och omväxlande flora har även för djurvärlden varit tilldragande, och den nådde där under gångna tider en mot omgivningen svarande yppighet. Men förhållandena ha genom utvecklingens nödtvungna gång förändrats. Storstaden har trängt på, och bit efter bit av Djurgården har måst offras för allmännyttiga ändamål, varom intet torde kunna sägas. Det är därför snarast förvånansvärt och glädjande, att, trots allt, så mycket finnes kvar, som det verkligen gör. Visserligen äro alla större däggdjur borta för alltid (utom räven). Men fågelvärden är ännu ganska talrik, även om t. ex. en av de vackraste, blåkråkan, som en gång var karaktäristisk för Djurgårdens eklundar, försvunnit. Ännu häckar en av våra ståtligaste vildmarksfåglar, tjädern, i enstaka exemplar på norra Djurgårdsområdet och en uv räknar även detsamma till sina jaktmarker. Bland halvstora fåglar finnas där bl. a. våra tre allmännare stora hackspettar, spillkråka, gröngöling och större hackspett samt nötskrika. Hornugglan har även här sitt hemvist. Av smärre fåglar äro våra vanliga sparvfåglar rätt talrikt representerade. Ortolansparven är rätt allmän, och domherren häckar där regelbundet. De vanliga mesarna finnas naturligtvis också alla, och även stjärtmesen är bosatt här. Många av våra egentliga sångare trivas där och skulle säkerligen bliva lika talrika, som de för ej länge sedan voro, om hagtorns- och slånsnår, som ju dock även de i och för sig äro en prydnad, å nyo finge utveckla sig och tillika de gamla ihåliga träden finge stå kvar. Det förtjänar kanske särskilt nämnas, att en av våra mest framstående sångare, svarthättan, är rätt allmän på Djurgården. Men ett av de bästa bevisen på den starka dragningskraft, som dessa ännu ej allt för illa åtgångna marker utöva på våra sångfåglar, är, att våren och försommaren 1912 den yppersta av dem alla, läktergalen, flitigt lät höra sina fylliga och välljudande toner från ett busksnår nära statens entomologiska anstalt. Det bör ej heller glömmas, att detta område inrymmer en liten härlig bit för vattenfåglar, nämligen Laduviken. Där häcka gräsänder, sothöna, grönfotad sumphöna, vattenrall m. fl., och det är att hoppas, att denna lilla idyll ej skall behöva förstöras genom vandaliskt igenfyllande, liksom att över huvud taget framtiden må bliva så skon-

sam som möjligt mot de spillror av svensk natur, som ännu Djurgården har att uppvisa och som under kärleksfull vård ännu länge utan kännbar uppoffring må kunna bibehållas.»

Professorn vid statens skogsförsöksanstalt, doktor H. Hesselman, har lämnat följande utlåtande: »Av Stockholms närmaste omgivningar utmärker sig södra Djurgården, d. v. s. landet mellan Djurgårdsbrunnsviken i norr och allmänna segelleden i söder, för sin rika och intressanta vegetation. Ett stort antal av den medelsvenska ekfloras mest utmärkande representanter finner man här i rik och frodig utveckling. Ännu mer var detta fallet förr i världen. Läser man igenom det i växthistoriskt hänseende intressanta arbete, som lektorn vid Stockholms gymnasium *K. Fr. Thedenius* utgav år 1859 under titeln »Botaniska exkursioner i Stockholmstrakten», kan man icke annat än förvåna sig över den artrika och intressanta vegetation, som fanns på Djurgården den tiden. Icke blott den egentliga ekvegetationen var vida rikare än nu, utan på stränderna fann man artrik vegetation, där såväl sötvattensfloran som de för havsstränderna utmärkande arterna voro representerade genom flera intressanta och utmärkande former, som, så vitt det är bekant, nu äro försvunna. Ännu i slutet av 1880-talet och i början av 1890-talet var växtligheten rikare än nu. Friesens park, i synnerhet sluttningarna mot söder, hyste en artrik och vacker vårflora, som åtminstone på de delar, som numera äro tillgängliga för allmänheten, är betydligt reducerad. Utmed stränderna frodades en rik *Rumex*flora med flera intressanta och i vetenskapligt hänseende märkliga former. Växtlokaler för dessa ha numera inskränkts genom igenfyllningar och strandterrasseringsar. Ett bland de vackraste floraelementen i Djurgårdens ekvegetation utgöra de vackra och i synnerhet förr i tiden ståtliga hagtornsnåren, som tyvärr så småningom decimerats. Intendenten vid riksmuseets botaniska avdelning, professor *C. A. M. Lindman*, som ägnat ingående studier åt hagtornssläktet i vårt land, hänför Djurgårdens hagtornsväxt till de i vetenskapligt hänseende mest intressanta i Stockholms omgivningar. Ej mindre än 4 olika arter, förutom flera varieteter, förekomma där, bland dem även sådana, som ej blivit vetenskapligt beskrivna.

Av vad som förut blivit sagt torde tydligt framgå, att södra Djurgårdens vegetation utgöres av en artrik och intressant ekvegetation, som tyvärr håller på att försvinna. Orsakerna härtill äro flera. Villatomterna ha för sin del tagit i anspråk många intressanta växtlokaler, varvid den ursprungliga floran fått vika för terrasser, vägar, etc. Människo-

trampet och blomplockningen ha ock en betydande andel i florans förvandling. Av största intresse vore emellertid att bevara denna vegetationens pärla i Stockholms omedelbara närhet. Utan tvivel skulle man härvid kunna uträtta mycket genom jämförelsevis enkla åtgärder. Vid parkens skötsel borde man i främsta rummet söka sörja för föryngringen av eken och de för ekskogen utmärkande buskarna, såsom hagtorn, slån, hassel, törnen och dylika. Sköttes föryngringen gruppvis, skulle man på så sätt kunna bereda lämplig mark för ekskogens ört- och gräsflora. Vidare borde lövet få ligga kvar på marken för att gynna mullbildningen och därigenom befordra utvecklingen av de för ekskogen utmärkande mullväxterna. När lövet på marken alltjämt bortkrattas, försvinner så småningom ekskogens blomrika örtmatta och ersättes av en vida mer trivial och alldaglig vegetation, varjämte krattorna lätt riva upp rotstockar, lökar och dylikt, varigenom vegetationen i hög grad skadas. Barrträd borde ej få inplanteras på andra ställen, än där de förut förekommit, och framför allt borde man undvika de främmande barrträden, som föga harmoniera med Djurgårdens karaktär som naturpark. För övrigt torde barrträdens framtid på Djurgården vara rätt oviss, då med stadens utveckling än mera rök kommer att föras över Djurgårdsskogarna än nu. För rök, i synnerhet stenkolsrök, äro barrträden mycket känsliga, under det att eken är ganska motståndskraftig. Ekskogen har därför större utsikter att bibehålla sig frisk och grön i stadens närhet än den känsliga och ömtåliga barrskogsvegetationen.»

Särskilt i professor Hesselmanns yttrande gör sig ett intresse gällande, som här ej bör lämnas alldeles opåaktat, nämligen naturskyddsintresset. Genom sina beslut år 1909 »angående åtgärder till skyddande av naturminnesmärken å kronans mark samt avsättande av vissa nationalparker» samt de lagar, som beröra naturens skydd mot allt för uppenbart våldförande, har den svenska Riksdagen visat sig varmt bebjärtat bevarandet av den svenska naturen. Och säkerligen ha dessa Riksdagens åtgöranden ej minst föranletts av den riktiga känslan, att all sund fosterlandskärlek ytterst bottenar i kärleken till hembygdens natur. Ju mer sålunda en, om jag så får säga, naturskyddssyn kan läggas på djurgårdsparkernas skötsel, desto bättre, ehuru var och en ju måste medge svårigheterna att i strängare mening tillämpa principerna för naturskydd alldeles inpå en stor stad, på områden, som måste i största utsträckning upplåtas för människornas samfärdsel. Genom chefens för Djurgårdsförvaltningen, jägmästare Carl Ad. Öhrströms tillmötesgående

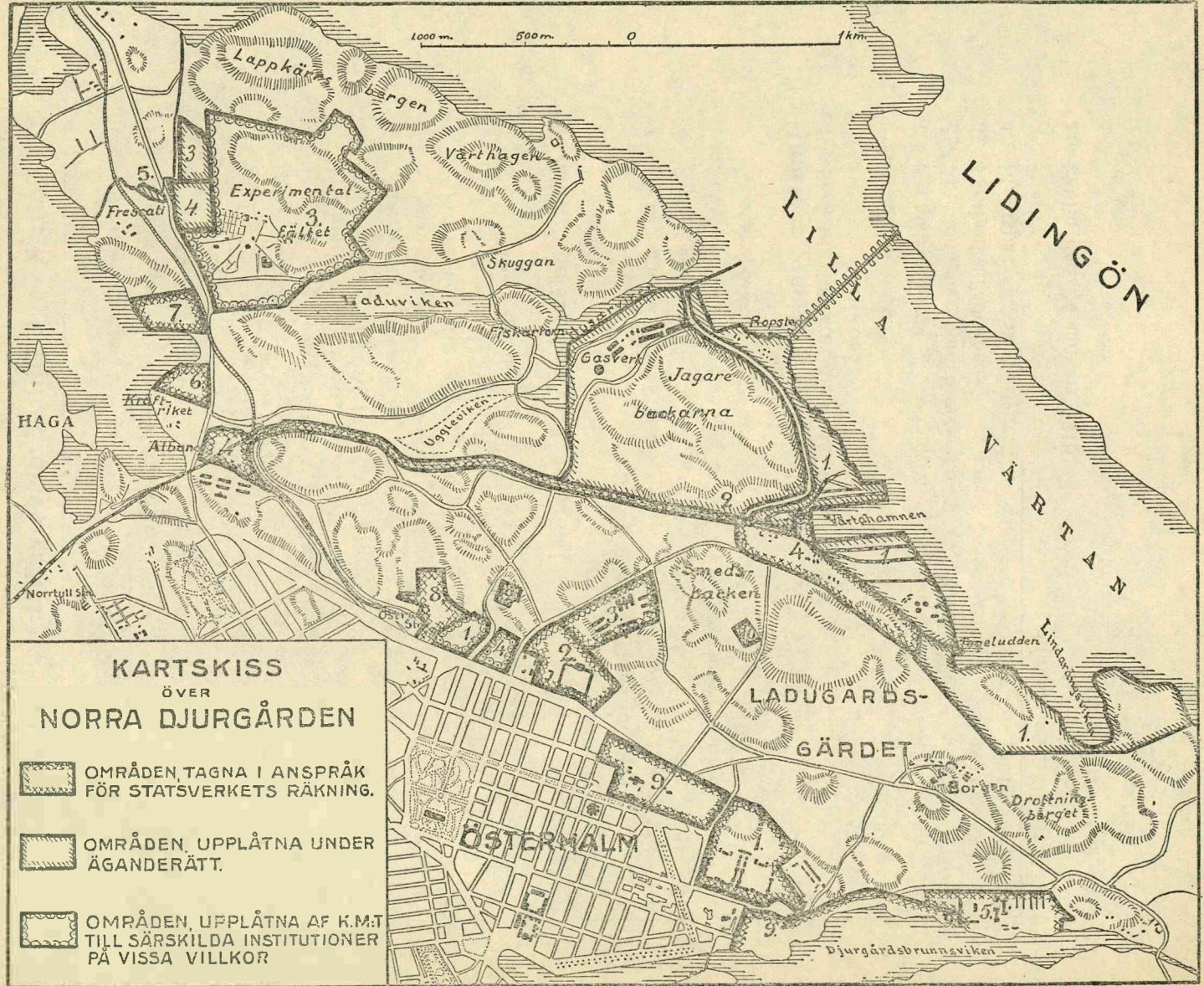
har jag blivit satt i tillfälle att övertyga mig om, att de vederbörande, som närmast ha omvårdnaden om Djurgården sig anförtrodd, till fullo uppskatta ovan antydda synpunkter, som i största möjliga mån göras gällande vid förvaltningen. Faran ligger fördenskull framför allt däri, att civilisationens alla anstalter med allt sitt avfall från stenkolsröken till komposten tränga naturen för nära. Det närmaste grannskapet måste lida härav; det är därför nödvändigt att vid uppgörandet av gränsen mellan kultur och natur också ha tanken riktad därpå, att tillräckligt breda skyddsremсор, »neutrala zoner», läggas mellan de båda antagonisternas ägovidder.

Jag har här sökt hävda de ideella intressenas berättigande gentemot de ekonomiska. För att koncist söka uttrycka min tanke, vill jag här upprepa A. E. Nordenskiölds ofta citerade ord:

»I en framtid, som sannolikt ej är långt avlägsen, skall det därför bli va svårt att få en fulltonig föreställning om den natur, med vilken våra stamfäder hade att kämpa deras första strid, som närt nordbons aldrig kuvade frihetskärlek och fostrat dess djärva krigarskaror, som utgjort det vidsträckta museum, där alla våra forskare och konstnärer börjat sina studier, som bildar grundtonen i våra skalders sånger, i våra fäders och vår egen livsåskådning.

Om för det närvarande millioner betalas för en bild på duk eller i marmor av forntida mästare, vad skulle man ej då om ett århundrade vilja giva för en verklig bild av fosterlandet, sådant det fordom varit, medan åkerns omfång än var ringa, medan det än fanns oodlade sjöstränder och skog, som ej berörts av yxan. Ännu äga vi dylika tavlor i de flesta landsdelar, men tydligt är, att de dag för dag allt mera försvinna. Det vore dock förenat med ringa kostnad att bevara en följd av dylika bilder för eftervärlden.»

Vid ingången till södra Djurgården ha genom enskild mans energi rests tvenne stolta monument över nordisk kultur, så stolta, att kanske inget land äger deras like: Skansen och Nordiska museet. De äro att anse som svenska folkets egendom och åtnjuta i rikt mått dess kärlek. På en av stenobeliskerna framför yttertrappan till Nordiska museet läsas följande ord: »Den dag kan gry, då allt vårt guld ej räcker att forma bilden av den svunna tid.» Det kan vara skäl i att hålla dessa ord i minnet, då det gäller att bestämma om, i vilket skick vi skola åt våra efterkommande lämna det stolta naturminne, som heter Kungliga Djurgården vid Stockholm.»

Från Kungl. Djurgården avsåndrade områden.

	Upplåtet den	Areal	
		Har	Ar.
I. Områden, tagna i anspråk för statsverkets räkning:			
Å kartan angivna med:			
1. Fotgardenas kasernområden	Kungl. brev ²⁰ / ₂ 1885	17	75
2. Svea Artillerireg:ts d:o	» ⁸ / ₇ 1873	10	62
3. Livgardet till häst d:o	» ¹⁷ / ₃ 1894	9	62
4. Värtajärnvägen	» ³¹ / ₅ 1878	25	12
5. Kavallerietablissemmentets område	» ¹⁸ / ₄ 1879	11	85
6. Veterinärinstitutets d:o	» ²² / ₆ 1906	4	63
7. Skogsinstitutets d:o	» ¹⁰ / ₆ 1912	5	34
8. Tekniska högskolans d:o	» ⁹ / ₆ 1911	6	82
9. Två områden till försäljning.....	Besl. ²⁵ / ₈ 1905	32	09
10. Kungl. Teaterns magasin	Kungl. brev ⁸ / ₃ 1912	—	11
II. Områden, upplåtna under äganderätt:			
Å kartan angivna med:			
1. Värtahamnen	Kungl. brev ³¹ / ₅ 1878	75	—
2. Hjorthagen	» pr. ²⁶ / ₃ 1889	90	04
3. Riksmuseets område	Besl. ²⁷ / ₅ 1909	4	67
4. Nobelinstitutets d:o	Kungl. brev ²⁷ / ₄ 1906	4	61
5. Vetenskapsakademiens d:o		1	23
III. Områden, upplåtna av Kungl. Maj:t till särskilda institutioner på vissa villkor:			
Å kartan angivna med:			
1. Sophiahemmets område	Kungl. res. ⁷ / ₂ 1887	3	25
2. Allmänna barnbördshusets d:o	Kungl. brev ⁸ / ₄ 1910	1	39
3. Lantbruksakademiens d:o	» ²³ / ₁₂ 1911	53	75
4. Idrottsparken (Stadion)	Res. ² / ₁₂ 1891	3	40
Summa hektar		361	29

Stockholm den 24 januari 1913.

C. Ad. Öhrström.

För att antyda de principer, som av statsmakter och myndigheter uppdragits och följts beträffande Djurgårdens användning ävensom för att undersöka, huruvida motionärens farhågor för Djurgårdens fortbestånd såsom huvudsakligen parkområde äro motiverade, och slutligen för att tillse, i vad mån uti djurgårdsfrågan hittills fattade beslut och vidtagna åtgärder kunna tänkas inverka på möjligheten för det av motionären ifrågasatta fastsläendet av en lämplig gräns för de områden, som böra såsom park för all framtid bevaras, har utarbetats följande redogörelse för statsmakternas behandling av djurgårdsfrågan under senare tid.

Till att börja med vill utskottet erinra om att Konungens dispositionsrätt över Djurgården numera grundar sig på Rikens Ständers underdåniga skrivelse den 1 december 1809, varigenom ständerna erbjödo Karl XIII att till bestridande av samtliga utgifter för hovhållning m. m. emottaga en viss årlig summa mot det att till Rikens Ständer överlämnades »såsom en i evärdeliga tider åt dem förbehållen rättighet» förvaltningen och användandet av de kungs- och kungsladugårdar m. m., som förut stått under Konungens omedelbara styrelse, med iakttagande dock, att »den här vid huvudstaden belägna Djurgården bör förbliva under Kungl. Maj:ts enskilda disposition», i sammanhang varmed ständerna emellertid anhöllo, »att den s. k. Djurgårdskassan måtte endast få användas till Djurgårdens förbättring och förskönande samt därvarande broars och vägars underhåll, och icke graveras med särskilda avlöningar eller gratifikationer till några vissa personer».

Enligt statsrådsprotokollet den 26 februari 1810 antog Kungl. Maj:t Rikens Ständers erbjudande på sätt och med villkor ovannämnda skrivelse innehöll.

Utskottet övergår nu till behandlingen av frågan rörande upplåtelse av Ladugårdsgärdet m. m. till bebyggande. Frågan om försäljning av vissa delar av norra Djurgården har länge varit föremål för förslag och överläggningar inom Riksdagen. Uti en vid 1892 års urtima riksdag inom Första kammaren väckt motion föreslogs, att Ladugårdsgärdet med angränsande, staten tillhöriga parker m. m. skulle upplåtas till bebyggande på samma sätt, som tillgått vid försäljningen av de gamla gardes-tomterna, samt att de av en sådan försäljning inflytande inkomster skulle användas dels till anskaffande av ett nytt exercisfält å lämplig plats och dels till beredande av medel till grundskatternas avskrivande. Då emellertid ett tillika i motionen framställt förslag om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om framläggande för Riksdagen av ny plan för

nämnda skatters avskrivning icke vann Riksdagens bifall, förföll därmed för denna gång frågan om Ladugårdsgårdets försäljande.

I slutet av 1890-talet väcktes åter förslag rörande avyttrande till byggnadstomter av vissa delar av norra Djurgården, nämligen områdena norr om Karlaplanen och östra delen av Karlavägen. På grund av att staden och riksmarskalksämberet ej kunde enas om villkoren för avyttringen, ledde emellertid icke förslaget till något resultat.

Vid 1901 års riksdag väckte herr C. J. Jacobson motion om skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning angående avyttrande för byggnadsändamål av vissa delar utav det s. k. Ladugårdsgärdet m. m. Motionen avstyrktes av statsutskottet, som emellertid i motiveringen anförde, att det var förvissat om att Kungl. Maj:t skulle hava sin uppmärksamhet fäst på saken.

Riksdagens beslut i denna fråga utföll visserligen i enlighet med statsutskottets hemställan, men i sin till Konungen den 2 juni 1901 avlätna skrivelse i fråga om Kungl. Maj:ts proposition om ny härordning anförde Riksdagen — i enlighet med av statsutskottet framlagt förslag — bland annat, att i och för bestridande av de med den nya härordningen förenade extra utgifter borde vissa delar av det kronan tillhöriga, norr om Djurgårdsbrunnsviken och Djurgårdskanalen belägna, vidsträckt område kunna med fördel för staten försäljas.

Till statsrådsprotokollet den 8 april 1902 anförde chefen för lantförsvarsdepartementet, under åberopande av nämnda riksdagsskrivelse, att i betraktande av i Stockholm nu gällande tomtpris torde kunna med full visshet förväntas, att, om vissa delar av Ladugårdsgärdet upplättes till tomtplatser, endast jämförelsevis små områden skulle behöva försäljas för erhållande av en avsevärd köpesumma.

I och för utredning av med frågan om upplåtande av delar av Ladugårdsgärdet till bebyggande sammanhängande frågor tillsatte Kungl. Maj:t en kommitté, som den 19 maj 1903 framlade sitt betänkande.

I detta berör kommittén icke blott frågan om bebyggandet av Ladugårdsgärdet, utan kommer den också in på frågan om upplåtande av norra Djurgården i allmänhet till bebyggande.

Kommittén framhåller, att norra Djurgården med avseende å därstädes befintliga, i allmänhet goda terrängförhållanden samt möjligheter till fördelaktiga avlopps- och dräneringsledningar är ett ur sanitär synpunkt synnerligen gynnsamt område för bebyggande. Markens beskaffenhet är ock sådan, att utmärkt byggnadsgrund å de flesta ställen före-

finnes. Omväxlingar mellan höjder och dalgångar samt de långa strandlinjerna utmed vackra vattendrag utgöra naturliga förutsättningar för att en här uppstående stadsdel bör bliva estetiskt tilltalande. Alla omständigheter tyda alltså därpå, att, om norra Djurgården upplåtes till bebyggande, därstädes inom en jämförelsevis ej alltför långt avlägsen framtid kommer att växa upp en ny, modern stadsdel, i fråga om naturliga betingelser för sundhet, omväxling och trevnad fullt jämförlig med, om icke överträffande, de bästa, Stockholm hittills äger.

I sitt utlåtande påpekar kommittén vidare, att till tomter för industriell verksamhet äro särskilt ägnade dels trakterna omkring en ifrågasatt kanalänläggning från Lilla Värtan till Brunnsviken genom Husar- och Laduvikarna och vidare områden norr därom ävensom det s. k. Kräftriket, vilket, vare sig kanalen kommer till stånd eller icke, synnerligen väl lämpar sig för industritomter. Till nu omförmälda trakter kunna utan svårighet järnvägsspår framdragas från Albano station, varjämte tillfälle till vattenkommunikationer redan finnes, och, såsom antytts, än ytterligare kan beredas.

För industriella anläggningar är jämväl området utmed Lilla Värtan från Roudden till Djurgårdsbrunnskanalens mynning synnerligen lämpligt och torde därtill böra användas, för så vitt icke ett föreliggande förslag att dit förflytta flottans härvarande station varder förverkligat. Även hit kunna järnvägsspår med lätthet framdragas från det närbelägna spårsystemet från Värtahamnen.

I närheten av dessa områden torde företrädesvis arbetarebostäder och andra enklare boningshus komma att uppföras.

Beträffande Skogsinstitutet anför kommittén, att dettas bibehållande å sin nuvarande plats — området dock inskränkt till vad som är oundgängligen nödvändigt — icke utgör hinder för en tämlingen långt fortskridande försäljning och byggnadsverksamhet i dessa trakter.

Med hänsyftning på framställda förslag att upplåta delar av norra Djurgården till villabebyggande, anför kommittén, att marken å norra Djurgården äger så högt värde för ett framtida bebyggande, att det icke kan antagas annat än undantagsvis ifrågakomma, att någon skulle vilja för erhållandet av en tillräckligt stor villatomt uppoffra den jämförelsevis betydliga köpeskilling, som av staten måste betingas. Däremot anser kommittén, att till tomter för större moderna boningshus är framför allt området närmast Valhallavägens blivande förlängning åt öster samt

emellan denna och fortsättningen av Strandvägen utefter Djurgårdsbrunnsviken lämpligt.

Kommittén hyste den uppfattningen, att norra Djurgården, så snart ske kan, bör upplåtas till bebyggande ävensom att försäljningen bör så ordnas, att de områden först avyttras, vilka kunna för truppernas övningar undvaras, eller alltså trakterna i närheten av Östra stationen samt emellan Valhallavägens förlängning och Djurgårdsbrunnsviken.

Kommittén vidrörde även framlagda förslag angående upplåtelser av mark från norra Djurgården till flottan, statens järnvägar, vetenskapsakademien och naturhistoriska museet samt allmänna garnisons-sjukhuset.

I sitt utlåtande över ovannämnda kommittébetänkande anförde riksmarskalksämberet bland annat, att Djurgården, som av ålder varit upplåten till den regerande Konungens disposition, hade såsom folkpark och förlustelseort för hufvudstadens invånare, i synnerhet av de obemedlade klasserna, en mycket viktig uppgift att fylla både ur sanitär och estetisk synpunkt. Riksmarskalksämberet, som väl insåge, att någon utvidgning av staden åt här ifrågavarande håll kunde vara av behovet påkallad, och likaledes fullt uppskattade vikten för staten att kunna realisera någon del av de värderika områden, som låge närmast intill den nuvarande stadsplanen, måste dock såsom sin åsikt uttala, att, om ett förslag i detta syfte, innebärande försäljning av tomter till bebyggande, skulle uppgöras, detta ingalunda borde antaga den omfattning, som kommitterade givit detsamma, och varigenom hela norra Djurgården skulle fräntagas sitt nuvarande ändamål. Djurgårdens karaktär skulle därigenom förändras, och detta enligt riksmarskalksämberets mening till oersättlig förlust för Stockholms invånare, som i Djurgården, sådan den nu vore och ännu mera sådan den i framtiden kunde tänkas bliva ordnad, ägde ett park- och skogsområde av nästan enastående art, beläget så förmånligt som möjligt, gränsande tätt intill staden och dock fullkomligt lantligt till karaktär och utseende.

Om man för övrigt också skulle vilja antaga, att Stockholms stad en gång, på grund av växande invånarantal och eljest utvidgade förhållanden, skulle komma att utbreda sig över hela norra Djurgårdens område, så behövde man blott kasta en blick på kartan för att inse, att sådant ej kunde väntas inträffa förr än efter en mycket avlägsen framtid. Det område, hvarom här vore fråga, innefattade en areal, vida

större än de nuvarande stadsdelarna Östermalm och Norrmalm tillsammans; och att i ett blivande förslag till stadsplan och försäljning av byggnadstomter på en gång upptaga ett så vidsträckt område vore ej lämpligt. I sådant fall bleve det ej möjligt att med någon grad av visshet beräkna markens försäljningsvärde och ej heller att bestämma de blivande gatornas och trafikledernas läge på platser, som kanske först efter generationer bleve använda för sitt avsedda ändamål, då naturligtvis nya synpunkter och förhållanden kunde verka genomgripande förändringar i den ursprungliga planen. Riksmarskalksämberet kunde därför icke för sin del instämma i kommitténs uppfattning om lämpligheten och önskvärdheten av *hela* norra Djurgårdens intagande i stadsplanen och upplåtelse till bebyggande, utan måste tvärtom såsom sin åsikt uttala, att det huvudsakliga av ifrågavarande vidsträckta område helst borde bibehållas för sitt nuvarande ändamål att vara ett park- och skogsområde, ordnat för utflykter och besök av stadens lustvandrande invånare. Då det emellertid vore av vikt för statsverket att redan nu kunna försälja någon del av den värderika marken närmast staden för att därigenom bereda erforderliga medel till inköp av nytt övningsfält, och då det ur Stockholms stads synpunkt torde vara önskligt, att staden mot denna del av Djurgården bleve reglerad, ansåge sig riksmarskalksämberet böra framlägga förslag om, att vissa mindre delar av den ifrågavarande marken omedelbart måtte intagas i stadsplanen och upplåtas till bebyggande.

De områden, som riksmarskalksämberet härvid avsett, utgjordes i första rummet av den mark, som skulle omfattas av Valhallavägens utdragning förbi artillerikasernen fram till Svea livgardes kasernområde, av gränsen mot detta område samt av gränsen mot staden, varvid emellertid riksmarskalksämberet gjort det förbehåll i fråga om Valhallavägens bredd, att under den första tiden och intill dess fråga kunde bliva om motliggande sidas reglerande endast vanlig gatubredd, eller 18 meter, toges i anspråk för Valhallavägens förlängning, då därigenom en ytterligare minskning av Ladugårdsgärdets område tills vidare kunde undvikas. Dessutom föresloge riksmarskalksämberet till försäljning det område vid Djurgårdsbrunnsviken, som skogsinstitutet nu disponerade, jämte den närmast öster därom belägna marken fram utöver Källhagens område ungefär till gränsen av kavallerietablisemangets tomt. De båda områden, som riksmarskalksämberet sålunda föresloge till bebyggande, vore vartdera av synnerligen stort värde såsom byggnadsplatser och torde vid en blivande försäljning komma att inbringa en så avsevärd summa,

att den efter vad riksmarskalksämberet föreställde sig borde väl räcka till att betäcka kostnaderna för inköp och anordnande av nytt övningsfält.

I sitt utlåtande hemställde riksmarskalksämberet, att för försäljning måtte undantagas veterinär- och skogsinstitutens tomter samt garnisonskyrkogården.

I konselj den 7 april 1905 beslöt Kungl. Maj:t, att proposition skulle överlämnas till Riksdagen med framställning, att denna skulle medgiva försäljning av vissa områden av norra Djurgården, belägna det ena söder om Valhallavägens förlängning åt öster och det andra norr om Djurgårdsbrunnsviken, med undantag av omkring 3,000 kvm. utav skogsinstitutets nuvarande tomt.

En i överensstämmelse med detta beslut avgiven kungl. proposition bifölls av Riksdagen, varvid gjordes det uttalandet, att vid fastställande av stadsplanen för den ifrågavarande delen av Ladugårdsgärdet hänsyn borde tagas till en framtida tomtindelning av hela fältet.

I den föreliggande historiken över Djurgårdsfrågans behandling torde böra meddelas en redogörelse för en av herr Palme vid 1906 års riksdag i Andra kammaren väckt motion om skrivelse till Konungen angående upplåtande av byggnadstomter å Djurgården samt för Riksdagens behandling av nämnda motion.

Motionären hemställde, att Riksdagen i skrivelse till Konungen ville uttrycka den önskan, att, om ytterligare tomter till bebyggande upplåtas å kungl. Djurgårdens södra del, detta icke må ske i sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav må lida.

I motiveringen anförde motionären bl. a. följande:

»Under senare tid har på åtskilliga håll en viss oro uppstått på grund däraf, att på södra delen av kungl. Djurgården invid Stockholm, fordom Waldemarsön kallad, med Kungl. Maj:ts begivande uppstått åtskilliga nya villabyggnader utöver dem, som tillförne funnits därstädes. Då dessutom till allmänhetens kunskap kommit, att icke så få ansökningar om ytterligare markupplåtelse lära dels hava inkommit, dels alltjämt fortfarande inkomma, så har den farhågan flerstädes vunnit insteg, att större eller mindre delar av Djurgården måhända kunde komma att genom bebyggande förvandlas till ett slags modern villastad från att vara en av de härligaste parker, en prydnad för Sveriges huvudstad, en källa till uppfriskande glädje och trevnad för såväl dess invånare som besökande icke-stockholmare. Väl har en gensaga häremot i dessa

dagar sett dagen, men för Djurgårdens bibehållande såsom öppen park finnes dock icke någon annan säkerhet än, såsom i denna gensaga fullt sant yttrades, det ingående personliga intresse och den förståelse av vad Djurgården för den växande huvudstaden är och i allt högre grad genom lämpliga anordningar kan bliva, som Konungen hyser och visar. Villigt och vördnadsfullt må av huvudstadens invånare erkännas detta intresse och denna förståelse, med tacksamhet för alla de åtgärder, som på Konungens och den kungliga familjens initiativ vidtagits för Djurgårdens förskönande, och huvudstadens invånare hysa den livligaste övertygelse om, att kommande regenter med stor pietet skola bibehålla detta genom sekler av deras företrädare visade intresse.

Då emellertid ingen vet en oviss framtid och de ändrade förhållanden, som då till äventyrs kunna uppstå, må det icke synas olämpligt att, om ock helt flyktigt, undersöka, huru rätteligen förhåller sig med Djurgården och regentens dispositionsrätt.»

I fortsättningen lämnar motionären en historik över ägande- och besittningsrätten till Djurgården i äldre tider samt redogör därefter för innehållet i Rikens Ständers ovan omnämnda skrivelse av den 1 december 1809 och Kungl. Maj:ts i anledning härav fattade beslut.

Det tillfälliga utskott, till vilket ifrågavarande motion remitterades, inhämtade av riksmarskalksämberet bl. a. den upplysningen, att upplåtelseerna av byggnadstomter å Djurgården uppgingo till sammanlagt några och femtio. Ingen av dessa upplåtelse hade laglig giltighet längre än under Konungens regeringstid. Ämbetet meddelade vidare, att avgifterna, ehuru låga, varit tillräckliga för bestridande av alla omkostnader för Djurgårdens underhåll, förskönande och utveckling i den omfattning, vari sådant hittills behöft ifrågakomma. Någon anledning att för beredande av medel för sagda ändamål upplåta flera tomter för bebyggande förelåg därför, enligt ämbetets uppgift, icke.

Ämbetet meddelade, att anledningen till senare upplåtelse icke varit att bereda inkomster åt Djurgårdskassan, utan i stället den, att vissa områden av Djurgården, särskilt i närheten av de större stråkvägarna, blivit tillhåll för uteliggare och löst folk av alla slag, varigenom dessa platser, långt ifrån att erbjuda någon trevnad eller behag, varit omöjliga att plantera och hålla snygga. Lämpligaste sättet att avlägsna dessa olägenheter hade ansetts vara att upplåta dem till bebyggande.

Enligt vad riksmarskalksämberet vidare upplyste, var det ej dess avsikt att tills vidare lämna flera upplåtelse av tomtplatser åt enskilda,

i intet fall på områdena bortom Bellmansro, dock med undantag av att å de sistnämnda antagligen komme att uppföras ett boställe åt Djurgårdens intendent.

För egen del ansåg utskottet, att det var tämligen tydligt, att, då Stockholms stad utvidgats ända till Djurgårdens gränser, det ej kunnat undvikas, att en del byggnader, med den allmänna meningens gillande, uppstått på den närmast staden liggande delen av Djurgården. Detta hade så mycket mera varit nödigt, som staden hade ont om tomtplatser för en del offentliga byggnader och tomtpriserna inom stadsområdet vore så uppdrivna, att det skulle vara snart sagt omöjligt att få sådana offentliga byggnader till stånd, om tomten för desamma skulle till gällande priser inköpas.

I slutet av sitt utlåtande säger utskottet: »Det syfte, motionären genom sin framställning velat tillgodose, synes utskottet synnerligen behjärtansvärdt. Utan tvivel måste det framstå såsom en fosterländsk angelägenhet, att Djurgårdens bebyggande icke må ske på ett sådant sätt eller i en sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav kan komma att lida. Men enligt utskottets mening har motionen främjat detta syfte redan därigenom, att den i tid riktat den allmänna uppmärksamheten på ifrågavarande förhållanden. Att Riksdagen skulle, såsom motionären ifrågasatt, i skrivelse till Konungen fram-bära sina önskingar härutinnan, synes utskottet ej vara av behovet påkallat. Av den förestående utredningen framgår nämligen, att tomtupplåtelser å ifrågavarande område under de senare åren icke ägt rum i oroväckande utsträckning, samt att nödig pietet och omtanke ådagalagts i fråga om användningen och underhållet av Djurgårdsområdet. Då härtill kommer, att någon bättre anordning än den nuvarande i syfte att bevara Djurgårdens karaktär av en öppen och obebyggd park näppe-ligen torde kunna träffas, får utskottet hemställa, att förevarande motion icke må till någon Andra kammarens åtgärd föranleda.»

Till utskottets utlåtande var fogad en reservation av herr Lindqvist, som, framhållande, att ehuru av utskottets utredning framgick, att risken för att Djurgårdens södra del skulle bliva bebyggd i en sådan utsträckning, att dess egenskap av öppen park därav kunde lida, icke syntes vara avsevärd, ansåg, att, då frågan nu blivit bragt på tal inför Riksdagen, det icke var olämpligt, att Riksdagen uttalade en önskan i motionens syfte, och därför föreslog, att Andra kammaren ville för sin del besluta, det Riksdagen i skrivelse till Konungen uttalade den önskan, att,

om ytterligare tomter till bebyggande upplätes å kungl. Djurgårdens södra del, d. v. s. den del, som begränsas av Djurgårdsbrunnsviken, Djurgårdskanalen och stora segelleden, detta icke måtte ske i sådan utsträckning, att Djurgårdens egenskap av öppen park därav måtte lida.

Under debatten i Andra kammaren konstaterade motionären, att bland dem, som hade sig anförtrodd förvaltningen av Djurgården, skilda uppfattningar gjort sig gällande beträffande Djurgårdskassans ekonomi, och att man därför kunde befara, att vissa åtgärder beträffande Djurgården kunde komma att vidtagas, som alla helst såge, att de undvekes. Det skäl, som angivits för de senaste upplåtelseerna, att man genom dem velat avlägsna den olägenheten, att vissa platser å Djurgården blivit ett tillhåll för uteliggare och löst folk av allehanda slag, fann talaren egendomligt, och framhöll han, att samma syfte kunnat ernås genom att öka bevakningen.

Reservanten betonade under instämmande av herrar Branting, Nyström, Wavrinsky i Stockholm och Blomberg, att den föreliggande frågan icke kunde sägas vara av uteslutande lokal natur. Emellertid framhöll han den stora betydelsen, särskildt för Stockholms arbetarebefolkning, av Djurgårdens fortbestånd såsom park. Gentemot utskottets uttalande, att tomtupplåtelser å Djurgården ej skett i oroväckande utsträckning, framhöll talaren vikten av ett ingripande från Riksdagen, innan ett sådant förhållande inträtt.

I enlighet med utskottets hemställan avslogs den ovannämnda av herr Palme väckta motionen.

Till slut vill utskottet något beröra Djurgårdsfrågans behandling vid 1908 års riksdag. I pressen hade lämnats uppgift om de låga arrendeavgifter, som för de å Djurgården upplåtna fastigheterna erlagts under den nyss förut aflidne konung Oscar II:s regeringstid. Meddelandet därom väckte hos några den tanken, att de betydande inkomster, som genom en höjning av arrendeavgifterna kunde motses, skulle användas till ändamål, som icke kunde räknas till de år 1809 fastställda, nämligen Djurgårdens förskönande m. m.

Innan utskottet går in på redogörelsen för vad i föreliggande fråga vid 1908 års riksdag framkom, vill utskottet erinra om att vid senaste tronskiftet genomfördes betydande höjningar i ovan omförmälda arrendeavgifter.

Vid ovannämnda riksdag väckte herr C. B. Hellman m. fl. i Andra kammaren motion angående dispositionsrätten till Djurgården och de kungl.

lustslotten. Motionärerna föreslog, att Riksdagen vid sitt beslut rörande utgifterna under första huvudtiteln måtte foga sådana villkor, att tidsenliga och lämpliga bestämmelser bleve utfärdade angående såväl dispositionsrätten över Djurgården, den s. k. Djurgårdskassan, dess förvaltning och revision, som ock beträffande de kungliga lustslotten. I samma kammare väcktes vidare en motion av herr F. W. Thorsson om att Riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och därpå grundade förslag i syfte, att H. M. Konungens enskilda dispositionsrätt till kungl. Djurgården måtte upphöra; samt att, intill dess denna H. M. Konungens dispositionsrätt upphörde att gälla, förvaltningen av den s. k. Djurgårdskassan måtte vara underkastad Riksdagens kontroll och revision.

Med anledning av de nu nämnda motionerna samt en motion i en närbesläktad fråga hemställde statsutskottet, att Riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om verkställandet av utredning, huruvida och i vad mån de till Djurgårdskassan inflytande inkomster kunde, förutom till det med kassan för närvarande avsedda ändamål, användas jämväl till de kungliga lustslottens underhåll, och att Kungl. Maj:t därefter ville till Riksdagen inkomma med det förslag, vartill utredningen kunde giva anledning.

I motiveringen framhöll utskottet »önskvärdheten därav, att, till dess den nu väckta frågan om dispositionen av Djurgården och Djurgårdskassan blivit avgjord, ytterligare tomter å Djurgården icke må till enskilda upplåtas». Vidare uttalade utskottet, att »tomtupplåtelser å ifrågasvarande område under de senare åren icke ägt rum i oroväckande utsträckning samt att nödig pietet och omtanka ådagalagts i fråga om användningen och underhållet av Djurgårdsområdet.

Kamrarna beslöto i enlighet med statsutskottets ovannämnda hemställan och avlätto den 17 mars 1908 till Kungl. Maj:t en skrivelse i i överensstämmelse härmed.

Vid samma års riksdag avgavs en kungl. proposition med framställning att Riksdagen måtte medgiva att för utförande av byggnads- och reparationsarbeten vid Haga och Ulriksdals slott med därtill hörande byggnader finge av den s. k. Djurgårdsfonden användas ett belopp av 254,000 kronor.

Med anledning av denna proposition avlät Riksdagen den 1 juni 1908 en skrivelse till Kungl. Maj:t, i vilken anfördes, att de berörda reparationerna visserligen vore behövliga, men att, då de icke kunde hänföras till underhållsarbeten, den av Riksdagen tidigare samma år begärda utredningen i hithörande frågor måtte verkställas, förrän medel

till reparationerna i fråga anvisades. Riksdagen biföll emellertid den kungliga propositionen på det sätt, att den medgav att tills vidare och till dess annorlunda bleve bestämt av de räntemedel, som tillfördes Djurgårdskassan från Djurgårdsfonden, årligen finge för det ifrågavarande ändamålet användas räntan å 254,000 kronor.

I enlighet med Riksdagens förut omnämnda skrivelse den 17 mars 1908 lät Kungl. Maj:t verkställa utredning, huruvida och i vad mån de till Djurgårdskassan inflytande inkomster kunde förutom till de med kassan för närvarande avsedda ändamål användas jämväl till de kungliga lustslottens underhåll.

Ifrågavarande utredning uppdrogs åt den för behandling av med Djurgårdens förvaltning sammanhängande frågor tillsatta kommitté, vilken år 1908 framlade sitt betänkande i frågan. I detta upptogs Djurgårdsfondens storlek till 1,007,525 kronor. Denna fond, som förvaltas av statskontoret, men varav årliga räntan utbetalas till Djurgårdskassan, har uppkommit därigenom, att Djurgården tillhörig mark vid olika tillfällen första gången år 1884 inköpts dels av Stockholms stad och dels av vissa allmänna institutioner, i vilken senare fall ersättning för mistad nyttjanderätt influat till fonden. Djurgårdskassans ränta beräknades av kommittén, efter en räntefot å 4 procent, till 40,301 kronor. Kommittén uppgjorde förslagsvis en beräkning över Djurgårdsförvaltningens årliga inkomster och utgifter under åren 1910—1929. Enligt denna beräkning skulle de årliga inkomsterna uppgå till 239,143 kronor 30 öre och utgifterna till 148,000 kronor, varigenom alltså skulle uppstå ett årligt överskott å 91,143 kronor 30 öre.

Som resultat av kommitténs beräkningar framgår, att enligt dess förmenande omkring 1 miljon kronor eller i medeltal 50,000 kronor per år skulle utgöra det belopp, varmed Djurgårdskassan kunde för åren 1910—1929 bidra till de kungliga lustslottens underhåll.

Riksmarskalksämberet avgav yttrande över kommitterades utlåtande, vari ämbetet med bestämdhet uttalade, att, sedan det övergångsskede förflutit, varuti Djurgården för närvarande befunne sig med avseende bl. a. på arrendeförhållandena — arrendena skulle först efter ett visst antal år komma till sitt normala belopp — djurgårdskassan vore i stånd att bidra till de kungliga lustslottens underhåll med belopp, som snarare torde komma att överstiga än understiga det av kommitterade ifrågasatta.

År 1910 medgav Riksdagen på framställning av Kungl. Maj:t, att av Djurgårdskassans behållning samma år ett belopp av intill 25,000 kr.

finge användas till utförande av byggnads- oah reparationsarbeten vid Ulriksdals slott. Följande år anvisades för liknande ändamål ett belopp av intill 42,000 kr. samt vid 1912 års riksdag för detta och följande år sammanlagt 158,500 kronor.

Utskottet. Utskottet delar motionärens uppfattning om önskvärdheten av Djurgårdens bevarande i avsevärd utsträckning som öppen park. Vad södra Djurgården beträffar, synes man ha grundad anledning att hoppas, att den fara, som här en tid syntes hota i form av tomtupplåtelse till villabyggnader, nu är förbi. Enskild besittningsrätt till delar av en offentlig parks område är naturligen synnerligen olämplig och bör så mycket som möjligt undvikas. En folkparks alla vackra platser böra vara för den stora allmänheten tillgängliga, och det är med tillfredsställelse man iakttagert, att å södra Djurgården detta krav synes bli alltmer beaktat. Anläggningar av nya vägar och framdragandet av strandpromenader på förut avstängda områden peka i denna riktning.

Å norra Djurgården uppträda däremot starka och å sin sida berättigade intressen hotande mot detta områdes bevarande som öppen park. Såväl statsverkets ekonomiska intresse av tomtförsäljningar som expansionsbehovet hos statens till huvudstaden förlagda institutioner har givit anledning till inkräktningar på parkområdet, som, i och för sig förklarliga, dock giva full aktualitet åt det av motionären framförda spörsmålet. Då enligt utskottets förmenande visserligen betydliga delar av norra Djurgården, men dock på långt när icke hela dess område, böra ekonomiskt exploateras, synes utskottet därför starka skäl föreligga att överväga, vad som lämpligen bör bibehållas som park och vad som kan upplåtas till andra ändamål.

En storstads behov av öppna parker till motvikt mot den sammanpackade befolkningens mer eller mindre ohygieniska liv är för allmänt erkänt för att av utskottet behöva påpekas. Att Stockholms befolkning i Djurgårdens vattenomslutna ängder äger tillgång till en naturpark av säregen skönhet och enastående behag är även bekant. För denna befolkning är det därför av utomordentligt intresse, att dessa skatter åt densamma bevaras och göras genom lämpliga anordningar allt lättare tillgängliga.

Sedan detta erkänts, möter den frågan, huruvida billigheten fordrar, att staten genom underlåtenhet att exploatera delar av de markområden, varom här är fråga, bör uppmärksamma ovan angivna behov, vars

tillfredsställande närmast är en Stockholms stads angelägenhet. Utskottet delar även härvidlag de synpunkter, som motionären framhållit, men vill ytterligare understryka statens naturliga fordran att till gengäld röna största tillmötesgående vid eventuella mellanhavanden med Stockholms stad.

Det är givetvis, såsom motionären framhåller, av stort fosterländskt intresse, att svenskarnes huvudstad i all framtid omgives av en väl bevarad ursprunglig natur av utpräglat svensk typ. Men utskottet vill även understryka motionärens erkännande av, att detta speciella naturskyddsintresse ej må komma i första rummet, och vill som sin mening uttala, att det ej får avsevärt inkräkta på Djurgårdens egenskap av att vara Stockholms befolknings främsta tillflykts- och rekreationsort. I denna sin egenskap är Djurgården så intimt förenad med vår huvudstads historia, att ingen svensk önskar, att den traditionen skall brytas, utan att Djurgårdens minnesrika platser i sitt ursprungliga skick skola bevaras till glädje och nytta även för kommande generationer av vår huvudstads och vårt lands befolkning.

På grund av vad ovan anförts och under hänvisande för övrigt till de vid detta utlåtande såsom bilagor fogade yttranden av riksmarskalks-ämbetet och intendenten vid kungl. Djurgården får utskottet hemställa,

att Andra kammaren för sin del ville besluta, det Riksdagen, under uttalande av den önskan, att kungl. Djurgården vid Stockholm i så stor utsträckning som möjligt bibehålles såsom naturlig park, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhåller, att utredning måtte verkställas, så att snarast möjligt en lämplig gräns kunde fastslås för de områden, som borde såsom park för all framtid bevaras.

Stockholm den 14 mars 1913.

På utskottets vägnar:

AXEL VON SNEIDERN.

Bilaga A.

Till Konungen.

Genom nådig remiss den 14 nästlidne februari har Eders Kungl. Maj:t anbefallt riksmarskalksämberet att avgiva av Riksdagens Andra kammarens tredje tillfälliga utskott begärt yttrande över en inom kammaren av herr Starbäck väckt motion, om skrivelse till Eders Kungl. Maj:t angående Kungl. Djurgårdens bevarande i största möjliga utsträckning såsom naturlig park.

Efter det intendenten för kungl. Djurgården i ärendet avgivit infortrat, här bifogat utlåtande, får riksmarskalksämberet, med föränledande av den nådiga remissen, i underdånighet anföra följande.

Då det åligger riksmarskalksämberet att yttra sig över ovanberörda inom Riksdagen väckta ännu under beredning varande förslag, i fråga om den staten tillhörande, under Eders Majestäts enskilda disposition ställda kungl. Djurgården, har riksmarskalksämberet ansett sig, med hänsyn till frågans nuvarande läge, för närvarande endast böra framhålla, att bevarandet av såväl södra som norra Djurgården i egenskap av *naturpark för Sveriges huvudstad* utgör det mål, vartill riksmarskalksämberet, i den ämberet anförtrodda förvaltning av kungl. Djurgården, städe strävar, och har vid denna förvaltning iakttagits, att djurgårdskassans medel alltid i främsta rummet användas till kungl. Djurgårdens förskönande och förbättrande.

I detta sitt arbete har riksmarskalksämberet och kungl. Djurgårdens förvaltning ofta erhållit stöd, såväl av den stora allmänheten, särskilt huvudstadens egna innevånare, som även genom de uttalanden i förevarande ämne, vilka tid efter annan förekommit inom Riksdagen, detta senare särskilt beträffande södra Djurgården och frågan om dess vidare bebyggande.

I avseende å norra Djurgården hava — i flera fall på grund av statsmakternas egna initiativ och beslut — åtskilliga större eller mindre områden upplåtits för statsinstitutioner och allmännyttiga ändamål, och hava dessa upplåtelse enligt riksmarskalksämberets uppfattning numera erhållit så stor omfattning, att för framtiden stor varsamhet i sådant avseende torde böra iakttagas, för att icke kungl. Djurgårdens ovanberörda huvudändamål, beträffande dess norra del, måtte i allt för hög grad äventyras.

En Riksdagens skrivelse till Eders Kungl. Maj:t i den riktning och med den motivering ifrågavarande motion avser, skulle därför av riksmarskalksämberet endast kunna uppfattas såsom ett ytterligare stöd för de strävanden ämberet sedan en lång följd av år gjort till sina, men vilka gentemot statsmakternas egna direkta ingripande icke alltid förmått göra sig gällande.

Stockholm den 1 mars 1913.

Underdånigst
L. Douglas.

Reinhold Rudbeck.

Bilaga B.

Till Riksmarskalksämberet.

Anmodad inkomma med yttrande med anledning av nådig remiss rörande av Riksdagens Andra kammarens tredje tillfälliga utskott begärt yttrande över motion ifråga om kungl. Djurgårdens bevarande i största möjliga utsträckning såsom naturlig park får jag vördsamt anföra följande:

Av motiveringen i herr Starbäck's motion framgår, att anledningen till densamma vore de under senare år gjorda tomtupplåtelseerna å norra Djurgården; å den södra Djurgården hava efter år 1908 också icke upplåtits några nya tomter för bebyggande, utan endast om- och tillbyggnader av äldre villor förekommit samt i ett par fall nybyggnad å sedan gammalt upplåtna tomter.

De å den norra Djurgården gjorda tomtupplåtelseerna, dels för försäljning, dels för en del statsinstitutioner, hava med Hans Maj:t Konungens godkännande gjorts av Kungl. Maj:t och Riksdagen.

Att emellertid ett fortsatt upplåtande i så stor utsträckning, som hittills skett, icke skulle kunna få fortgå i längden, då detta skulle menligt inverka å parkområdena, har för kungl. Djurgårdens förvaltning stått fullt klart och hava även under de tvenne sista åren gjorda framställningar om upplåtelse av tomtplatser avstyrkts, då genom ett bifall till desamma enastående vackra naturområden skulle blifvit spolerade.

Skall Djurgårdens ursprunglighet och dess skogsparker kunna bevaras, fordras icke blott att dessa skötas utan framförallt att de så mycket som möjligt förskonas från större eller mindre byggnadskomplex. Med dessa följa ju, att åtskilligt med skog måste nedhuggas, markens uppgrävning för kloak-, gas- och elektriska ledningar, maskinhus med stora skorstenar, från vilka röken utgör en verklig fara för skogens bestånd.

Det är därför alldeles nödvändigt att de områden av kungl. Djurgården, som skola bevaras, bliva tilltagna i stort och är detta därjämte av största betydelse med hänsyn till den stora folkmängd, som här kan erhålla en tillflyktsort, få hämta frisk luft och stärka sig genom olika sport.

Genom byggnadsverksamhetens utsträckning runt omkring Stockholm och uppkomsten af flera förstäder hava också naturparksområdena i betydlig grad minskats varför det är så mycket angelägnare att tillvarataga, vad som i den vägen i stadens omedelbara närhet ännu finnes kvar.

Förnekas kan dock emellertid icke att en del områden å norra Djurgården finnas, som utan några olägenheter, därest så skulle komma att behövas, kunde lämpa sig för tomtupplåtelse.

Stockholm den 24 februari 1913.

C. Ad. Öhrström.